

DE VETENSKAPLIGA TIDSKRIFTERNAS PROBLEM

Av överbibliotekarien CARL BJÖRKBOM

EN TIDSKRIFT är en publikation, som utges i fortlöpande häften, innehållande längre eller kortare uppsatser av olika författare. Den utkommer vanligen med regelbundna mellanrum, och är avsedd att utkomma under obegränsad tid. Tidskrifterna begränsas å ena sidan av tidningarna, som karakteriseras av sitt dagsaktuella innehåll, å den andra av monografiserierna, framför allt de s. k. acta-publikationerna, som utges av akademier och lärda sällskap m. m. Gränsen mellan tidskrift och tidning kan ibland vara svår att draga. Monografiserierna däremot skiljer sig visserligen klart från tidskrifterna, eftersom varje häfte har en bibliografisk självständighet, men har — i de fall då de försäljas genom subscription — vissa drag gemensamma med dessa. Den engelska termen *serial* omfattar såväl tidskrifter som monografiserier.

Tidskrifterna spelar en mycket stor roll i den moderna vetenskapliga litteraturen. Man gör dock icke alltid klart för sig, hur stor denna roll i själva verket är, och att tidskrifterna utgör en fullständigt nödvändig förutsättning för det vetenskapliga livet över huvud.

Att så är fallet framgår emellertid med all önskvärd tydlighet om man gör det tankeexperimentet att det icke existerade några tidskrifter. Hur skulle det vetenskapliga livet då gestalta sig?

Någon statistisk uppgift om antalet uppsatser som årligen publiceras i de vetenskapliga tidskrifterna finns inte. 1938 uppskattade den engelske biblioteksmannen Bradford antalet tidskrifter bara inom naturvetenskap och teknik till 35 000, varav dock endast 15 000 hade något större värde. Antalet uppsatser i dessa senare tidskrifter uppskattade han till 75 000 årligen. Man torde därför

med tämligen stor säkerhet kunna anta att antalet årligen publicerade tidskriftsuppsatser får skrivas med ett sju-siffrigt tal. Om nu icke några tidskrifter existerade, skulle alla dessa uppsatser istället behövt publiceras separat i broschyrform.

För biblioteken skulle detta betyda en fantastisk ökning av arbetet. Varje sådan broschyr måste beställas och köpas separat, alla måste katalogiseras, klassificeras och inrangeras i samlingarna. Även för ett mindre bibliotek med nu endast något hundratal löpande tidskrifter, skulle detta betyda att personalen måste mångdubblas. För ett stort bibliotek skulle arbetet överhuvudtaget icke kunna genomföras.

Samma förtvivlade situation skulle uppkomma för bokhandeln. Deras order- och debiteringsavdelningar skulle överhoppas med arbete. Arbetskostnaderna skulle bli så stora att försäljningspriserna skulle stiga i höjden, vilket i sin tur skulle skapa ökade svårigheter för bibliotek och forskare.

Forskarna själva skulle få ytterligt svårt att få sina arbeten publicerade. I betraktande av de höga distributions- och försäljningskostnaderna, skulle förläggarna vara ytterst ovilliga att åta sig utgivandet av skrifter, som endast vände sig till ett fåtal specialister, spridda över hela jordklotet. Självförlag skulle bli den enda utvägen med de ekonomiska risker detta innebär. För bokhandlare och bibliotek skulle detta ytterligare försvåra arbetet. Vi har under och efter kriget haft en svag aning om vad detta kan betyda, när det gällt att försöka hålla reda på och att förvärva de amerikanska forskningsrapporterna, vilka dock icke uppgick till mer än cirka 150 000 om året och där utgivarnas antal dock var relativt begränsat. Resultatet skulle bli rena kaos och ett sönderbrytande av den vetenskapliga nyhetstjänsten, som är en absolut nödvändig förutsättning för det moderna vetenskapliga livet.

Tankeexperimentet visar emellertid icke bara att tidskrifterna är absolut nödvändiga. Det visar också varför de är det. Man hör ofta det påståendet, att tidskrifternas betydelse skulle ligga däri att de gör det möjligt att vetenskapliga rön kan publiceras snabbare än i bokform. Det är en sanning med modifikation. Det är visserligen sant att man finner de nyaste rönen i tidskrifterna och att böcker — särskilt inom sådana vetenskapsgrenar, som befinner sig i stark utveckling — ofta är föråldrade redan, när de kommer ut. Men detta ligger helt i den omständigheten att tidskriftsuppsatserna som regel är av betydligt mindre omfång än böckerna och

följaktligen tar kortare tid att utarbeta och trycka. Det har inget med själva tidskriftsformen att göra annat än i den mån att denna utgivningsform är ett praktiskt sätt att publicera arbeten av mindre omfång. I själva verket är det ju nu så att trängseln på tidskriftsfronten är så stor att en forskare ofta får vänta mycket länge innan hans arbete kan inflyta i tidskriften. Det enda sättet för en forskare att numera få ut sina arbeten snabbt är att reproducera manuskriptet med någon av de moderna kontorsreproduktionsapparaterna och sedan direkt distribuera det till kolleger och intresserade.

Det är alltså icke snabbheten i sig själv som är det avgörande. Det värdefulla i tidskrifterna är i stället själva distributionsformen: de olika uppsatserna utsändas i större eller mindre samlingar med jämna mellanrum till de personer, som betala en viss subskriptionsavgift.

Denna distributionsform har stora fördelar. För producenterna — utgivarna och förläggarna — är den största fördelen den, att varje kund förbinder sig att köpa alla under en viss tid publicerade uppsatser, även om han skulle ha intresse endast för en viss del av dem. Härigenom blir det möjligt att producera och finna avsättning även för sådana arbeten, som har intresse endast för en mycket liten krets av forskare. Dessutom är det möjligt att i den förpackning som det enskilda tidskriftshäftet utgör, få med även betalda annonser. Upplagan är visserligen i jämförelse med tidningarnas begränsad, men å andra sidan distribueras den till en mycket speciell läsekrets, där en mycket stor procent samtidigt måste anses vara potentiella köpare till de annonserade varorna.

För bokhandlarna innebär tidskriftsformen mycket förenklade procedurer för beställning och debitering, varigenom distributionskostnaderna blir låga.

Även för biblioteken blir behandlingen av tidskrifterna enkel. I stället för att beställa varje uppsats för sig, abonnerar man på tidskriften, dvs. man lämnar en stående order på alla i tidskriften under viss tidsperiod ingående uppsatser. Vid den ytterligare behandlingen tar man hänsyn endast till tidskriften i sin helhet. Den får som regel endast ett enda katalogkort och man litar för att få tag i de enskilda uppsatserna till register och bibliografier. Tidskriften bindes slutligen årgångsvis och uppställs i samlingarna.

Men där återstår en part i målet, förbrukaren, bibliotekskunden, forskaren som skall studera tidskriftens uppsatser. Är han lika

nöjd? Det är tvivelaktigt. I stället för att finna det arbete han söker i bibliotekets kataloger eller direkt på hyllan i den systematiskt uppställda boksamlingen, måste han leta igenom kanske en hel rad register och bibliografier. Och när han sedan vill låna hem den lilla uppsats på några sidor, som han har intresse för, lägger man för honom en stor och tung årgång. Eller också är årgången utlånad till en annan forskare, som visserligen icke studerar samma uppsats men som trots detta lägger beslag icke bara på denna utan på samtliga de kanske hundra uppsatserna som finns i samma årgång. Forskaren skulle ha skäl att föredraga att den vetenskapliga litteraturen bestod av mindre självständiga arbeten.

Forskaren som bibliotekskund är ingen oviktig person i detta sammanhang och hans kritik av tidskriftsformen förtjänar allt beaktande, om rättelse skulle kunna ske utan att de fördelar som tidskriftsformen ger de andra kategorierna icke därmed bringas i fara.

Tidskrifternas värde ligger helt på distributionssidan. Det vore därför en möjlighet att med bibehållande av detta värde upplösa tidskriftsformen, när distributionen väl har skett. Man skulle kunna dela upp tidskriftshäftet på de olika uppsatserna och behandla dessa som självständiga arbeten. Detta skulle medföra stora fördelar för den enskilde forskaren och även för mindre specialbibliotek där man skulle kunna ordna de enskilda uppsatserna systematiskt. För stora bibliotek där den biblioteksmässiga behandlingen av de enskilda uppsatserna skulle innebära ett stort arbete, vore en sådan anordning däremot olämplig.

En uppdelning av tidskriftshäftet i de särskilda uppsatserna är icke något problem. Det enda som fordras är att samtliga uppsatser börjar på en högersida. Denna även ur andra synpunkter praktiska åtgärd måste emellertid fördyra framställningskostnaderna något, speciellt om uppsatserna är många och av mindre omfång, genom att ända upp till närmare två sidor kan komma att sakna text. Man kan dock begagna detta utrymme till mer efemärt material (notiser och annonser) som icke behöver bevaras.

Det finns redan nu en del tidskrifter, särskilt tekniska, som är tryckta så att de enskilda uppsatserna lätt kan uttagas. I vissa fall är uppsatserna dessutom klassificerade efter något bibliografiskt system och tidskriften hållslagen, så att uppsatserna direkt kan insättas i systematisk ordning i ringpärmar.

Den moderna biblioteksfotoograferingen är i detta sammanhang av stor betydelse, idet den kan minska vissa av olägenheterna för bibliotekskunden, samtidigt som tidskriftsformens fördelar för de stora biblioteken bibehålles. Forskaren behöver nu icke längre släpa hem tunga tidskriftsårgångar utan kan i stället erhålla för en billig penning fotokopior av de sidor han har intresse av. Detta minskar besväret för honom och har dessutom den fördelen att tidskriftsvolymen hela tiden finns kvar i biblioteket, tillgänglig även för andra forskare.

Tidskriftshäftet med samtliga sina uppsatser har intresse för forskaren endast när det gäller att hålla sig löpande à jour med vad som händer inom hans intresseområde. När det gäller äldre årgångar däremot har han som regel endast intresse för en viss uppsats, som han fått reda på ur bibliografier eller litteraturhänvisningar. Med hänsyn till detta faktum har den ledande amerikanska firman för fotokopiering, University Microfilm i Ann Arbor, Mich., gjort ett avtal med vissa större tidskrifter att få till tidskrifternas abonnenter leverera kopior på film av de fullständiga årgångarna. Meningen är att dessa filmkopior skola bevaras i biblioteken, medan de enskilda häftena efter någon tid kastas bort. Fördelarna för biblioteken genom denna anordning är att biblioteken dels slipper kosta på inbindning — en icke obetydlig post i bibliotekens utgifter — utan kan ersätta banden med de dessutom starkt platsbesparande filmrullarna, dels även att förstoringar på papper lätt kan utföras av de uppsatser som efterfrågas.

Man måste emellertid väl se till, att dessa och liknande åtgärder för att underlätta användningen av de enskilda uppsatserna i tidskrifterna, helt begränsas till tidskrifternas förbrukningssida och icke skada tidskriftsformen som sådan. Delen får på intet sätt konkurrera med det hela.

För en del år sedan föreslog den engelske forskaren Bernal vissa åtgärder för att rationalisera den vetenskapliga litterära produktionen, som gick ut på att varje tidskrift skulle göra särtrycksupplagor av samtliga uppsatser. Dessa skulle insändas till en distributionscentral, från vilken man skulle kunna köpa enstaka särtryck samt dessutom även abonnera på samtliga särtryck av uppsatser inom vissa ämnesgrupper. Förslaget verkar bestickande och skulle naturligtvis medföra vissa fördelar för konsumenterna. Centralen skulle emellertid bli en svår konkurrent till tidskrif-

terna själva. Många tidigare abonnenter skulle föredraga att köpa särtryck i stället för hela tidskriften, och utgivarna skulle därför i största utsträckning behöva lita till försäljningen av särtrycken för sina inkomster. De skulle därför icke kunna tänka sig att publicera mycket specialiserade uppsatser, för vilka endast en ringa avsättning av särtryck skulle vara att förvänta och därigenom skulle just en av de verkligt viktiga fördelarna med tidskriftsformen gå förlorad. På sin höjd skulle Bernals plan kunna genomföras för tidskrifter som utges av sällskap, där subskriptionspriset ingår i medlemsavgiften och där därför prenumerantstocken kunde tänkas förbli konstant.

Fotokopieringen innebär en mindre fara, under den förutsättningen att kopiorna framställas uteslutande till den enskilde forskarens personliga bruk. Biblioteket måste ändå hålla tidskriften och forskaren torde i varje fall icke köpa den. Den försäljning av tidskriftsårgångar, som igångsatts av University Microfilm, är naturligtvis helt oskadlig, eftersom det där endast gäller att ersätta det exemplar av tidskriften som biblioteket abonnerar på.

Helt ofarlig för tidskrifterna är fotokopieringen emellertid icke. Det har blivit allt vanligare att mindre specialbibliotek icke längre håller annat än ett fåtal facktidskrifter, ja, kanske inga alls, utan bygger upp sin samling på det sättet att man ur referatpublikationer och bibliografier utväljer de uppsatser som man har intresse för och sedan beställer fotokopior från bibliotek eller dokumentationscentraler. Detta måste innebära minskad avsättning för tidskrifterna.

Frågan om copyright för fotokopior är ytterligt invecklad och i inget land har man vågat ge sig på någon lagstiftning för att reglera denna fråga. I de flesta länder har man helt enkelt blundat för den omständigheten att såväl bibliotek och dokumentationscentraler som enskilda fotokopieringsfirmor mot betalning levererar fotokopior till forskare, vilket näppeligen kan vara riktigt enligt lagen. I andra länder har man gjort en generell överenskommelse med tidskrifterna om rätt till fotokopiering under förutsättning att kopiorna endast användas »till enskilt bruk». I och med att forskningen — åtminstone inom naturvetenskap och dess tillämpade grenar — bedrives som teamwork, har termen »till enskilt bruk» fått en betänkligt utvidgad betydelse. Med största säkerhet måste man i framtiden söka finna någon form för att ersätta tidskrifterna för den minskade avsättning, som en vidsträckt fotokopiering förorsakar.

Läget på tidskriftsfronten visar en förvirrad bild. Å ena sidan är antalet löpande tidskrifter ofantligt stort och nya tidskrifter tillkommer ständigt. Biblioteken klagar över att en allt större del av deras bokinköpsanslag måste avsättas för inköp av tidskrifter och att man trots detta icke kan skaffa alla publikationer som efterfrågas. Bibliografier och referatpublikationer växer över alla bräddar utan att dock lyckas fullständigt täcka tidskriftslitteraturen. Forskarna själva kan ej längre följa med litteraturen inom sin specialitet och har svårt att ens följa med referatlitteraturen.

Detta å ena sidan. Å den andra tycks tidskrifterna ändå icke räcka till. Författarna klagar med rätta över att det kan dröja långa tider innan de få sina arbeten publicerade. Slutligen klagar tidskriftsutgivarna över de ekonomiska svårigheter, som är förknippade med deras verksamhet.

Skulle man kunna tänka sig att på något sätt råda bot för dessa missförhållanden?

Man måste då först konstatera, att bakgrunden till den moderna tidskriftssituationen är den våldsamma ökningen och intensifieringen av forskningsverksamheten överhuvud. Forskningen har intensifierats icke bara i de stora kulturländerna, men också i en hel rad länder, som tidigare icke bedrev någon självständig forskning men som nu har satt igång forskningsverksamhet, vars resultat måste publiceras. En mycket stor procent av den ökning som tidskriftsstocken visar i förhållande till tidigare, kommer på dessa nya länders konto.

Vidare måste man beakta, att det vetenskapliga livet har en snabbare takt nu än förr, vilket medför ett berättigat krav på snabb publicering av forskningsresultaten. Det är av största betydelse att de nya rönen snabbt kan utnyttjas av forskare inom samma område. Detta medför att man måste publicera en rad av preliminära rapporter, innan de slutgiltiga resultaten av en forskningsuppgift föreligger färdiga.

Kommer det ut för många vetenskapliga tidskrifter? Det är icke lätt att besvara den frågan. A priori måste man säga sig att i och med att en tidskrift kommer ut, föreligger ett visst behov för den. Tidskriftspublicering tillhör icke de lukrativa företag, som skulle i större utsträckning kunna locka spekulanter.

Bibliotekarien vid det engelska Ministry of Works påpekade vid Aslibs möte förra året, att han för sin Library bulletin går igenom

cirka 340 engelska facktidsskrifter. Under de sex år bulletinen utkommit hade icke mindre än 50 % av dessa tidskrifter aldrig fått någon uppsats registrerad. 95 % av samtliga referenser var hämtade från endast 35 tidskrifter. Detta behöver icke betyda att de 50 %, som aldrig registrerats, saknat varje värde och att de ytterligare 40 %, som representerade 5 % av referenserna var föga bättre. Största delen av dem innehöll sammanställningar och notiser avsedda endast för en viss läsekrets och var — får man hoppas — av värde för denna, om också icke för några andra.

Facktidsskrifterna innehåller material som faller inom två olika kategorier: a. primärmaterial, dvs. nya forskningsresultat, och b. sekundärt nyhetsmaterial. Av dessa är det endast det första som har ett allmänt och internationellt intresse. Det andra har intresse endast för en viss grupp av läsare. Ett bibliotek skulle därför behöva ta hänsyn endast till material tillhörande kategori a samt den del av materialet tillhörande kategori b, som är avsett för dess klientel. Internationella bibliografier och referattidskrifter skulle bara behöva ta hänsyn till kategori a, de nationella endast till kategori b samt ev. ett för den nationella läsekretsen gjort urval av kategori a.

Nu är det emellertid så, att de allra flesta tidskrifterna innehåller material ur bägge kategorierna. En värdefull rationalisering skulle kunna åstadkommas, om tidskrifterna kunde publicera material tillhörande endast den ena av dessa kategorier. För bibliotek och bibliografer skulle en sådan ordning betyda en arbetsbesparing, genom att den skulle minska antalet av de tidskrifter, som de måste bevaka.

De tidskrifter, som tillgodosåg material av kategori a, dvs. den internationellt värdefulla litteraturen, borde då få en internationell karaktär, som bland annat skulle ta sitt uttryck i att uppsatserna publicerades på något av de stora kulturspråken. Det är möjligt att detta skulle kunna medföra en sammanslagning av olika nationella tidskrifter och därmed en minskning av tidskriftsbeståndet.

Nu måste erkännas, att det icke är möjligt att göra en sådan skarp uppdelning av de enskilda uppsatserna efter läsarklientelet. Nationella hänsyn, språksvårigheter och även olika inriktningar inom samma vetenskapsgren lägger hinder i vägen för att en sådan rationalisering skulle kunna genomföras hundra procentigt. Det är dock möjligt att något vore att vinna på denna väg.

Ett differentierat hänsyntagande till läsarna kan spela en roll

även inom material tillhörande kategori a, den vetenskapliga primärlitteraturen.

Läsarna av en vetenskaplig uppsats kan nämligen uppdelas i tre olika grupper: de som håller på med forskningar inom just den specialitet, som behandlas i uppsatsen, de som sysslar med närliggande områden och som därför vill se om författarens resultat kan ha något värde för det arbete de håller på med, samt slutligen de som vill hålla sig à jour med vetenskapens utveckling inom hela det forskningsområde, tidskriften tillgodoser. Medan läsaren ur den första gruppen har intresse för alla uppgifter, som författaren kan meddela om sitt arbete, har de övriga intresse i första hand för slutresultaten och problemställningarna. Alla tre grupperna bör tillgodoses, vilket sker genom en rationell disposition av uppsatsen, varigenom dess olika delar (problemställning, bevismaterial och slutresultat) blir klart skilda från varandra. Nu kan det hända, att den första gruppens läsare är så fåtalig att en vanlig publicering av hela materialet icke är ekonomiskt berättigad, även i form av en tidskriftsuppsats. Det kan vara fullt tillräckligt att viss del av uppsatsen dupliceras på annat sätt. Det är att beakta att den del det då gäller, dels är den omfångsrikaste dels ofta består av tabeller m. m. med speciellt höga sättningskostnader.

En lämplig metod för utnyttjande av detta material är att fotografera det på mikrofilm, så att kopior kan levereras vid behov.

I Amerika grundades 1937 en institution, American Documentary Institute, för att organisera en sådan auxiliary publication. Institutet tog kontakt med olika vetenskapliga tidskrifter och åtog sig att taga hand om sådant material, som, ehuru vetenskapligt värdefullt, icke kunde publiceras i tidskrifterna. Institutet mottog detta material och gav varje dokument ett löpande nummer. I tidskriften publicerades endast en kort sammanfattning, men dessutom angavs numret på dokumentet och meddelades att intresserade forskare kunde vända sig till institutet för att erhålla kopior.

I en rapport från institutet publicerad 1951 meddelades att 2 148 dokument på detta sätt omhändertagits. Av dessa hade 839 efterfrågats. 738 dokument hade kopierats 1—5, 66 6—10 samt 18 11—20 gånger. Ett dokument hade kopierats 106 gånger.

Verksamheten har som synes icke haft någon större omfattning, men enligt rapporten visar den en bestämd ökning under de senaste åren och det torde vara ovedersägligt att institutets verk-

samhet måste få en allt större betydelse med de ökade publiceringssvårigheterna, och att auxiliary publication är ett rationellt sätt att lösa en del av tidskriftsproblemet.

En motsvarande organisation existerar sedan några år i Teknisk dokumenttjänst inom K. Tekniska högskolans bibliotek, även om den hittills praktiskt taget icke utnyttjats.

Slutligen förtjänar påpekas att om en författare ofta länge måste vänta på att få sitt arbete publicerat i en tidskrift, beror detta icke alltid på platsbrist. Tidskrifterna kommer ju vanligen ut med ett visst antal sidor i häftet. Detta kan göra att värdefulla uppsatser får stå över därför att de icke passar in i häftet. Å andra sidan kan en redaktör frestas att ta in en mindre värdefull uppsats, som fyller ut häftet. I detta hänseende är alltså tidskriftsformen icke rationell och det vore ur redaktionell synpunkt fördelaktigare om tidskriftshäftenas omfång kunde bestämmas av tillgängliga manuskript. Även den omständigheten att tidskrifterna som regel utkommer med jämna mellanrum kan vara till nackdel för tidskriftens kvalitet.

De vetenskapliga tidskrifterna — liksom den rent vetenskapliga litteraturen överhuvud — är i allmänhet icke något lukrativt förlagsobjekt. Även om författararvodet som regel icke behöver betalas — i vissa amerikanska tidskrifter måste författarna i stället betala för att få sina arbeten publicerade — och distributionskostnaderna relativt obetydliga, är framställningskostnaderna rätt höga (komplicerad sättning m. m.) och avsättningen på grund av vetenskapens specialisering ringa. Forskarna själva skaffar numera endast i mycket begränsad utsträckning den litteratur de har behov av. Det är biblioteken som i första hand är prenumeranter. Dessa har numera på grund av begränsade medel och begränsade utrymmen mer och mer tvingats till ett samarbete, som framför allt tar sitt uttryck i interurban lånerörelse, vilket måste minska avsättningen. Att även biblioteksfotograferingen i detta hänseende kommit att spela en roll, har ovan påpekats.

En något bättre ställning intar de tidskrifter, som kan ta annonser. Särskilt inom de tillämpade vetenskaperna är tidskrifterna trots begränsade upplagor goda annonsorgan på grund av den speciella läsekretsen, och annonskostnaderna kan där spela en mycket stor roll för tidskriftens ekonomi.

Ett sådant samarbete med kommersiella intressen är naturligtvis endast till båtnad för vetenskapen. Att det dock kan innebära

vissa olägenheter att låta vetenskapen åka snålskjuts på reklamen, visar vissa företeelser bland de amerikanska tekniska tidskrifterna. Dessa har ofta mycket stora annonsavdelningar. Häftena blir därför ofta mycket omfångsrika, men en mycket stor del av sidorna upptages av annonser. Tidskriften *Machinery* utkommer sålunda med ett häfte på 400 sidor i månaden, men av dessa är minst 300 annonser. Härigenom kommer annonsörerna att helt eller åtminstone till största delen betala tidskriften, vilket visserligen gör att den kan säljas till ett med hänsyn till omfånget mycket billigt pris, men som å andra sidan gör att annonsörerna också får ett stort inflytande på tidskriftens redigering, i varje fall på dess typografiska gestaltning. Redaktörerna måste alltid i första hand beakta annonsörernas krav, och först i andra hand tänka på den vetenskapliga läsekretsen.

I de amerikanska tidskrifterna ser man sålunda att annonserna icke endast är samlade i början och slutet av häftet utan tränger in i textavdelningen. Eftersom de yttre marginalerna erbjuder de bästa annonsplatserna förvisas den vetenskapliga texten ofta till en smal spalt innerst på sidan, ofta därtill sönderstyckad och infogad, där det blivit någon plats över. Härigenom försvåras användningen av tidskrifterna. Dessutom gör detta, att det blir omöjligt för biblioteken att vid bindningen urskilja annonserna. För biblioteken utgör nämligen annonsmaterialet huvudsakligen ett slags emballage, som visserligen bör bevaras någon tid, men sedan bör kastas, för att icke tidskrifterna skall ta för stor plats i magasinen.

Annonsörerna har inflytande även på tidskrifternas distribution. De har ringa intresse för forskarna som sådana utan endast som »prospective buyers». I många fall infordras varje år från prenumeranterna uppgifter om deras anställning och verksamhet och med ledning av dessa uppgifter avgöres, huruvida vederbörande skall få prenumerera eller icke.

För den utländska läsekretsen har annonsörerna naturligtvis än mindre intresse. I många fall vill de inte betala något för den upplaga som går till export. Detta gör att de utländska abonnenterna icke kommer i åtnjutande av samma billiga pris som amerikanerna själva. Priset i utlandet blir då mångdubbelt — i vissa fall 7 till 8 gånger — högre än i Amerika. *Chemical engineering* kostar t.ex. i Amerika 3, men i utlandet 20 dollar pr år. Portokostnaderna utgör endast en bråkdel av differensen mellan de två abonnentpriserna.

Undantar man den relativt lilla grupp, som kan finansieras med annonsintäkter, är de ekonomiska förutsättningarna för utgivande av vetenskapliga tidskrifter mycket små. Praktiskt taget alla måste existera på understöd i någon form. En mycket stor del utges av akademier och vetenskapliga sammanslutningar, där utgivningen bekostas av föreningsavgifter eller ur fonder. På grund av sjunkande penningvärde har dessa nu allt mer begränsade resurser för publikationsverksamhet. Det blir då staten som direkt eller indirekt måste hjälpa till.

Detta är naturligtvis helt berättigat. Enligt modern uppfattning är det vetenskapliga livet av så stort värde för samhället att det bör understödjas med offentliga medel. Men en forskning, vars resultat icke bringas till allmänhetens kännedom, är föga värd. Därför bör även publiceringsverksamheten understödjas och då också naturligtvis i den för det vetenskapliga livet viktigaste formen, tidskrifterna. Så sker ju också i alla länder, i större eller mindre utsträckning. Härmed bör emellertid staten även ha en viss bestämmanderätt över tidskrifternas form och utstyrsel. Den bör se till att tidskrifterna publiceras på billigaste sätt och den typografiska utstyrseln blir så enkel som ske kan utan att deras användbarhet åsidosättes.

Nu är de medel som står till förfogande så begränsade att redan detta tvingar utgivarna till den största sparsamhet. Det är emellertid i detta sammanhang vissa omständigheter som man vanligen icke tar i betraktande.

Vid bedömandet av tidskrifternas utstyrsel bör man icke tänka endast på den enskilde läsaren. Man måste numera även tänka på biblioteken, som skall bevara tidskrifterna och ställa dem till förfogande för forskarna, samt dessutom på dokumentalister och bibliografer, vilkas verksamhet är nödvändig för att det i tidskrifterna gömda materialet skall kunna utnyttjas.

Frågan om tidskrifternas rationella gestaltning ur bibliotekariernas och dokumentalisternas synpunkt har under senaste tid varit under diskussion och ett förslag till standard för tidskriftsgestaltning är för närvarande under utarbetande inom den Internationella standardiseringsorganisationens sektion för dokumentation (ISO/TC46). Detta förslag innehåller regler för uppsatsernas redigering, för paginering, häftes- och bandnumrering, för innehållsförteckningar och index etc. Om en sådan standard kunde genomföras, skulle det betyda en mycket stor arbetsbesparing för biblioteken.

Standardbestämmelser inom dokumentationen är emellertid mycket svårare att genomföra än inom andra områden. Man kan icke som där peka på några ekonomiska fördelar för producenterna. I många fall torde dessa bestämmelser i stället medföra ökade kostnader. Det formella elementet har heller icke samma betydelse som vid standardisering av industriprodukter. Att en vetenskaplig tidskrift ur bibliotekens synpunkt är otillfredsställande, minskar ju icke dess värde ur innehållssynpunkt, medan t.ex. en skruv, vars gängning icke motsvarar gängse standard, överhuvud icke kan användas.

Det är alltså biblioteken som vinner, men tidskriftsutgivarna som förlorar på en dylik standardisering. När det gäller sådana vetenskapliga tidskrifter, som helt eller delvis bekostas av staten, och staten samtidigt bekostar det vetenskapliga biblioteksväsendet, är det självklart att staten måste ha intresse av att en sådan standardisering genomföres. Staten bör därför se till att tidskrifternas gestaltning blir den mest rationella ur alla synpunkter och även lämna medel till att sådana rationaliseringar kan genomföras.

Rationaliseringsåtgärder efter de anförda riktlinjerna skulle eliminera en del av de svårigheter för bibliotek, bibliografer och forskare, som är förknippade med det moderna tidskriftsväsendet. Men många skulle stå kvar. Dessa beror dock icke på själva tidskriftsformen utan på den våldsamma vetenskapliga aktiviteten överhuvudtaget, som nu tagit sådana proportioner att vi kommit att ställas inför den högst egendomliga situationen att vetenskapsmännen helt enkelt icke har tid att till fullo utnyttja det publicerade vetenskapliga materialet. Det ligger något i den hjärtesuck, som nyligen stod att läsa i en amerikansk vetenskaplig tidskrift: *What we need to-day in America is a moratorium in science for fifty years!* — även om författaren sedan uppvisade att detta var en önskan, som det aldrig skulle kunna gå att realisera.